

Szuromi Lajos
(1936–2010)

Szuromi Lajos József Attila *Eszmélet* című versét elemző kismonográfiája bevezetőjében a következőképpen foglalja össze műve legfőbb célját és megírásának ösztönző körülményeit: „A tragikus katarzis emberies törvényének hitére építkezve objektíve erősíteni az élet reményét a jelenben is, a reményét, amely a József Attila-i sorsban csak a jövő felé sugározhatott. Szeretnék ezúton köszönetet mondani a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem azon hallgatóinak, akik az előadások megtartására ösztönöztek, érdeklődésükkel pedig további munkára biztattak. Enélkül e könyvecske talán sohasem készült volna el.” E mondatok végtelen tömörséggel summázzák egy tudós tanár krédóját. A köszönetnyilvánítás itt nem mestereknek, barátoknak, pályatársaknak szól. A tanár a diákjainak mond köszönetet ösztönző érdeklődésükért. Szuromi Lajos esetében ezt a lehető legkomolyabban kell venni, úgy, ahogy ő vette tanári hivatását. Félelmetes híriú vizsgáztató volt, de órái mindig szellemi izgalmat hordoztak, gondolkodásra inspirálták a fogékony hallgatókat. Azt az élményt kínálták, hogy részesei lehetünk az éppen ott születő felismeréseknek. Mint a fenti vallomásból látható, ez nemegyszer így is volt, s nem pusztán a briliáns tanári technika szülte az érzést.

A tanítás és kutatás tárgya, az irodalom Szuromi Lajos számára egzisztenciális kérdés volt, általa az emberi élet értelmességébe vetett reményhez keresett érveket az értelemhiányosnak és értelmetlenné tapasztalt világban. Pontosan érzékelhető írásaiban, hogy József Attila, Berzsenyi és más írók, költők kapcsán gyakran használt fogalma, a heroikus pesszimizmus belsőleg mélyen átélte, saját szenvedésekből kitisztult erkölcsi tartást jelent. Irodalomtörténeti munkáiban, műelemzéseiben is mindig a morális kérdések izgatták leginkább, az, hogy az ember hogyan tud önmaga maradni minden körülmények között. Végigtekintve írásain és végigtekintve azokon a jegyzeteken, amelyeket óráiról őrzök, hihetetlen következetességgel tűnik fel újra és újra e gondolat.

Irodalomtörténeti munkái mellett másik fő kutatási területe a verstan volt, kandidátusi, majd akadémiai doktori fokozatát ilyen témájú disszertációkkal szerezte, nagymonográfiáit e témakörből publikálta. A szimultán verselésről írott könyve a magyar szakirodalomban először foglalta össze elméleti igényekkel e verselési rendszer jellemzőit, gazdag leíró verstani elemzésanyagra építve azt. Konceptiója éles szakmai viták közepette formálódott s állt jól önmagáért. Szuromi Lajos nevéhez fűződik a magyar hexameter és disztichon monografikus számbavétele is. Az elemző áttekintés több mint harmincezer hexameteres és disztichonos verssor teljes leíró verstani elemzéséből bomlik ki, amely elemzésanyag a

könyvhöz tartozó CD-n teljes egészében hozzáférhető, mind szövegszerűen, mind táblázatos formában. S egyben példázza azt a hihetetlen szisztematikusságot, munkabírást, amely Szuromi Lajost jellemezte. E munkát már betegsége miatti kényszerű nyugdíjba vonulását követően készítette el, nem kis mértékben annak következtében, hogy felismerte a számítógép alkalmazhatóságát saját kutatási területén. Csak míg korábban, Petőfi metrumainak feldolgozásakor a hetvenes években ehhez egy szobányi számítógép és egy informatikus is kellett, a magyar hexameter tengernyi anyagának leírása már a saját asztalán készült.

Szuromi Lajos textológusként csak egy művet jegyez nevével, Kecskeméti Alexis János prédikációs könyvének kritikai kiadását, de szerepe a magyar textológia történetében ennél sokkal nagyobb volt. Noha nem vállalt sajtó alá rendezést a Csokonai kritikai kiadásban, annak szerkesztőjeként óriási munkát végzett. Tevékenysége amennyire nem volt látványos, annyira nélkülözhetetlen volt a sorozat sikeres befejezéséhez. Dohányfüstbe burkolózott végeláthatatlan szakmai viták és betűről betűre haladó, javítgató magányos olvasásai formálták a köteteket a kifejlés felé. Sokszor felvetődött, hogy miért nem vállal ő is kötetet, de mindig elzárkózott ettől. A háttérben érezte jól magát. E vállalása is olyan volt, mint pályája egésze, konokul ment a maga útján előre, hajtotta meggyőződéses igazát, s nem kívánt hírt, dicsőséget ezért. Csak azt, hogy mindig bátran szembenézessen önmagával. Ahogy egy heroikus pesszimistához illik.

Debreczeni Attila

Mezei Márta (1929–2012)

Huszonnégy évesen, irgalmatlanul nehéz időkben, 1953-tól kezdett tanítani az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészkarán. Amikor évfolyamunk egy része 1969-ben hozzá került, nem tartozott az egyetem ünnepektől hírességei közé, addig jóformán nevét se hallottuk, s azt is csak később (s nem tőle) tudhattuk meg, hogy előttünk milyen neves majdani költők vagy tudósok jártak óráira. Szemináriumán egy mindig kifogástalanul felkészült, diákjaitól sokat elváró, de segítőkész, póztalanul közvetlen, s ami ritkaság, ihletett pedagógust ismertünk meg, ezért kezdettől tiszteltük és szerettük. A felvilágosodás és reformkor irodalmán kívül, amelyet tanszéki feladatoként oktatott, hallgatói kérésére olykor illegális, a tanrendben nem szereplő kurzusokat is tartott, például a kortárs magyar irodalom és film legjobb alkotásairól. S mennyi játékosan fejlesztette irodalmi érzékünket, esztétikai látásmódunkat. Válaszoljunk Kazinczy helyett versben vagy prózában Varjas János csupa *e* és *é* magánhangzóból álló költeményére. Nézzük meg Lindsay Anderson nálunk akkoriban bemutatott *Ha* című filmjét, majd egy külön órán beszéljük meg vele. (Ehhez egy makacsul pártonkívüli tanár részéről akkoriban bátorság kellett, hisz jóllehet a film bemutatását nyilván azért engedélyezték, mert az angol *public school*ok kritikáját látták benne, az órán ráébredtünk, hogy szürrealisztikus cselekmé-

nyének feltételes módja '68 szellemében arról is szólt, mi lehetne abból *bárho*, ha egy brutálisan fegyelmező iskolarendszer diákjai vagy bármely más elnyomó gépezet alattvalói fellázadnának, s a szabadság mámorában végül mindazt megtennék, amire addig csak tehetetlenül gondoltak.) Tanári munkája e feladatok kiszabásánál is összhangban állt saját akkori kutatásaival és egész életével: Varjas különös verséről maga is megemlékezett akkortájt készülő könyvében, a stílusutáztatokat maga is gyakorolta, hiszen még 2003-ban is szívderítő ál-Kölcsey-verset írt, a filológusi szövegközlés paródiájával körítve, egyik kollégánk emlékkönyvébe. Tanítványai sorsával végzésük után is törődött, figyelemmel kísérte útjukat, ajtaja nyitva állt előttük, velük örült és búsult, lehetőségeihez képest igyekezett helyzetbe hozni őket. Ha kötetet szerkesztett, vagy ha csak ismerte a szerkesztőt, a szerzők névsorában rendre megtaláljuk az általa ajánlott fiatalokat. Magáért soha nem kért volna semmit, tanítványaiért bármikor. Korán felismerte a tehetségeket (édesanyjától idézve a mondást: ami ecet akar lenni, mindjárt savanyú), s attól kezdve gondja volt rájuk. Még nyugdíjba vonulásakor is annak örült, hogy ezáltal állás-hoz segíthetett valakit, azaz a tanszéken egy ígéretes fiatalnak adhatta át helyét.

Tanári munkáját ő maga többre értékelte, mint tudósi életművét. Nehéz volna eldönteni, de az egész kérdésnél fontosabb és jellemzőbb, hogy tudósi munkájának termése mennyire hasonlít tanári alkatához. Könyvei nem igyekeznek diadalmasan elkülönülni, nem hangsúlyozzák saját érdemeiket elődeik rovására, mindig beszélő viszonyban állnak a szakirodalommal, s feltűnés nélkül, tapintatosan javítanak, majd szinte észrevétlenül teszik hozzá a magukét, egyszóval *jól tudnak adni*. Megfigyelhető, hogy témaválasztása szinte mindig egy egész közegre vagy közösségre irányul, nem egy kiemelt nagyságra, s részletezés közben is inkább a kismesterekre, a kultúra szerényebb munkásainak összeadódó hozzájárulására figyel, ha pedig egyik könyve mégis nagy névhez kapcsolódik, akkor annak meg olyan műfajára, amely sok más szerzővel áll kölcsönhatásban. *Történelemszemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában* (1958), *Felvilágosodás kori líránk Csokonai előtt* (1974), *Nyilvánosság és műfaj a Kazinczy-levelezésben* (1994), *A kiadó mandátuma* (1998). Dátumaik magukért beszélnek: ahogy negyven évig, 1953-tól 1993-ig tanított az egyetemen, első és utolsó önálló könyve közt negyven esztendő telt el, 1958-tól 1998-ig, s ekközben nemcsak lépést tudott tartani a szakmával, hanem nemegyszer hozzájárult a figyelem új irányba fordulásához, például a rendkívül inspiráló utolsó könyvével. Kései munkáinak kiválóságára jellemző, hogy már nyugdíjasként kapta díjait, Oltványi Ambrus-díjat (1997), Martinkó András-díjat (2001), Toldy Ferenc-díjat (2003) és végül Faludi Ferenc-díjat (2007). Szellemi hagyatéka elevenebb, mint számos egykor ünnepelt nagyságé.

Nehéz lett volna nem szeretnünk őt, aki annyi mindent s olyan önfeledten tudott szeretni. Kisfiát, a diákjait, József Attila verseit, Olaszországot, a lakótelepi lakását, a lila szín finom árnyalatait. Egzotikus teák zamatát, sőt dobozaik látványát a maga tervezte falipolc hófehér rekeszeiben. Nagy néha a whiskyt, s utána az elmaradhatatlan, nevetve hüledező kérdést: „Hogy *bír* ilyen jó lenni?” Szakmáját, persze, annak minden tartozékával. Barátaival, szerencsénkire hibáikkal együtt. A szókimondó bírálatot, a munka érdemének méltányoló kiválasztását szerzője mégoly bosszantó gyarlóságaitól. Egy hajda-

ni szakmai-baráti körünket, amelynek ő maga adta a *Rezervátum* nevet, s amely havonta mindig valamelyikünk otthonában gyűlt össze, hogy miután ettünk, poharaztunk, beszélgettünk, elhangozzék tőle a szokásos „Na dolgozzunk, filozofok!” jelszó, és nekilássunk az elolvasott tanulmány megvitatásának.

Élete utolsó éveit, mint az esti sűrölőfény, beragyogta valami, amit nehéz volna meghatározni, de lassanként megérthettük, mit jelent a végjáték eleganciája. Túl a nyolcvanon, sokféle betegségét gondosan titkolva, szinte az utolsó pillanatig bejárt hozzánk az Irodalomtudományi Intézetbe, részt vett a Kölcsey-értekezleteken, segítette az Arany János kritikai kiadást, eljárt 18. és 19. századi témájú előadásainkra, ilyenkor hozzászólt, kérdezett, pontosított vagy kiegészített, mindig összeszedetten, önzetlenül, jólelkű humorral. Személyes jelenléte mindvégig hozzájárult ahhoz, hogy a klasszikus magyar irodalom kutatóinak berkeiben fennmaradjon a jó közösségi szellem, egymásra figyelés és szolidaritás hagyománya. Díjátadási ünnepségeinken elmaradhatatlanul ott ült közöttünk, figyelmeztető példaként a kiváló teljesítmény iránti tiszteletnek. Egyetemi évtizedei után a Ménesi út lett második szakmai otthona; ha tehette, velünk ebédelt a közeli menzán, s amikor Horváth János könyvtárát átköltöztettük az intézetbe, velünk hordta, rakosgatta a megérkezett könyveket. Eközben már évek óta fogyott, egyre kisebb lett, vékonyabb, törékenyebb, végül szinte mint egy kismadár. Ezt eleinte szorongással figyeltük, de azután megnyugodtunk, látva, hogy mégis ugyanaz marad, sőt valamiként egyre esszenciálisabbá válik. Az utolsó időkben úgy tudta viselni régi ruháit, mintha ez volna a világ legtermészetesebb dolga. Sohasem panaszkodott, pedig nyilván lett volna miért. Már 1996-ban, amikor a római kongresszuson néhányunkat felvitt a neki oly kedves Palatinus-dombra, s arról beszélgettünk, ha lehetne, leélnénk-e újra az életünket úgy, ahogy volt, ő válaszolta egyedül közülünk, hogy köszöni, nem. Okát csak ő tudta.

Nemhiába volt irányítúje a *József ismeri könnyeit* című fejezet Thomas Mann regényéből. Ebben az épp ismét letaszított, megkötözve sínylődő hős, gondosan vigyázva arra, hogy ne lássák nyomorúságát, rejtve, titokban éli át megrázkódtatását, de átéli, megszenved, s nem akarja reménykedéssel, a jövő vágyképeivel eltakarni. Márta nagyon szerette, amit József erről gondolt: „Minden órának megvan a maga tisztessége, és nem él jól az, aki sohasem tud kétségbeesni.” Azonban a kétségbeesés óráival, ha voltak, nem terhelt másokat. És mint József, abban az értelemben „ismerte” könnyeit, hogy e fejezet alapmotívumához híven tudta, mások is elsírták már azokat, mégpedig hasonló helyzetben, ahogy Józsefében már Gilgames, vagyis hogy az emberi szenvedés soha, semmiben nem a miénkkel kezdődött, s legfőljebb nekünk tűnhet úgy, hogy minden eddiginél gyötrelmesebb. Hihetetlen szófüzési leleményességgel terelte másfelé a témát, valahányszor hogylétéről, egészségéről kérdeztük. Most június végén döntenie kellett, kéri-e a rendkívül kockázatos nagy szívműtétet, amely után, ha egyáltalán sikerül, még hónapokig tartó ágyhoz-kötöttség várt volna rá, teljes kiszolgáltatottság, majd kétes jobbulás egy rövid és bizonytalan haladék reményében. Aláírta, hogy nem kéri. Csöndesen, de határozottan tette hozzá, amikor a kardiológjáról hazafelé kísértük: csak addig akar élni, amíg emberi életet élhet. Akit már-már a szél is elfűjt, ezzel bátran kezébe vette sorsát. Pedig nem hitt a túlvilágban, a felvilágosodás neveltjének vallotta magát, s

mint egykori latin szakos, a józan világosság hívének. Ma már, látván utolsó munkáinak elkészültét, az egyre nehezebben fölvetett és egyre megkönnyebbültebben letett tollát, annak örülhetünk, hogy tudósként és emberként is elmondta mindazt, amit el akart mondani. Sokféle jelentést kaphat a szép bibliai szó, hogy napjaival, vagyis az élettel *betelve* halt meg, de lehet benne valami vigasztaló.

Szóróparcellás temetését maga választotta. Nem szabadulhatok a gondolattól, hogy ez mennyire hasonlít a harmatgyöngyöt szóró hajnal megjelenítésére, amit könyvében a 18. századi ún. mesterkedő költészet egyik képviselőjétől dicsérően kiemelt. Mátyási Józsefnél, *A Tavasznak mesés le-írása* című versben fordul elő: „A gyászban járt rétek zöld bársonyt öltöznek, / Az egek a füre harmatot gyöngyöznek.” Mintha előre vetítené, ami felé ez a temetési rítus a négy elem sorrajáráásával közeledik: a tűzből jött hamvak vízzel átpermetezve szöknek föl a levegőbe, majd szétszóródva hullnak vissza a földre, ahol gyöngyeik felszívódnak, mint a harmat. Mindez különösen illik Mártához, aki tudását ugyanígy szórta szét mások műveibe, hozzászólásként, lektori jelentésként vagy baráti tanácsként, bőkezűen, örülve, hogy adalékai elkeverednek, felszívódnak mások sikereiben és a közösség teljesítményében. Egyszer megkérdeztük, miért nem gyűjti kötetbe legjobb tanulmányait, s azt válaszolta: minek, olvashatta, aki akarta, kikereshetők, ha meg hivatásukat betöltötték, *porladjanak*. De mit is jelent ez a porladás, miért idegenkedünk tőle, s ugyanígy miért a szétszórátástól? Hiszen amikor a felszökő és szétszóródó hamvak eltűnével végül elül körülöttük a vízsugarak gyűrűje is, nem az emberi élet semmissége tárul fel, nem a látszat, hogy „Eloszlik, mint a buborék, / S marad, mi volt, a pusztá lé”, hanem az elvegyülő visszatérés, felszívódás az egészbe, valamiféle megmaradás, ha láthatatlanul is, mindenben. A földművelés ősi metaforája, amit ő egyik könyve záróbekezdéséül idézett, most saját életének tudósi és emberi teljesítményére értve e végső szétszóródásnak is értelmet adhat: hamvaival a lehullott víz eltűnik, mi már nem látjuk, de leszivároghat a földben, eljut a gyökerekhez, magokhoz és csírákhoz, ahol sarjadás támad belőle. Talán kicsit jobb lesz tőle a világ.

Dávidházi Péter

Beszámoló a neolatin kutatások és filológia magyarországi eredményeiről

Az utóbbi években több tudományos konferencia és kiadvány is jelezte a magyarországi neolatin szövegek kutatásának a fellendülését. A nemzetközi terminológiában meghonosodott „Neo-Latin Studies” kifejezés jól szemlélteti a tudományok interdiszciplináris¹ jellegét, ami a kora újkori irodalomfogalommal összhangban egy a mainál sokkal tágabb irodalom-koncepciót feltételez, aminek tárgykörébe a humanizmus kezde-

¹ Bizonyos esetekben már multidiszciplinaritásról is beszélhetünk, amikor például egy tudományos szöveg megértéséhez a neolatin filológus az adott tudományok történetét hívja segítségül, például Kasza Péter és Czerovszki Mariann Pray György solymászati traktátusának kiadása során (*De institutione ac venatu falconum*, megjelenés alatt).

te óta keletkezett latin nyelvű szövegek tartoznak, beleértve ebbe akár filozófiai, történeti, teológiai vagy akár tudományos témájú szövegelemleket is. A neolatin stúdiumok önálló diszciplínává válása a leuveni Katolikus Egyetem Latin Tanszékének egykori professzorához, Jozef IJsewijnhez köthető, aki egyrészt magát a terminust megalkotta és önálló tanszékot hozott létre az 1300-tól napjainkig tartó *latinitas* oktatására és kutatására, továbbá 1973-ban megalapította a neolatin szövegek kutatóit összefogó nemzetközi társaságot (International Association for Neo-Latin Studies, IANLS).² A neolatin irodalom iránti fokozódó nemzetközi érdeklődést jól mutatják a korszakra specializálódott rangos folyóiratok és szövegkiadási sorozatok is.³

A neolatin filológia önállósodása, leválása a klasszika-filológiáról és a medievisztikáról a hazai egyetemi oktatásban is bekövetkezett, amikor a Szegedi Egyetemen Szörényi László vezetésével megalakult a Neolatin Irodalomtudományi doktori képzés.⁴ A Neolatin Irodalom programon végzett doktoranduszok többek között Petrarca, Andreas Pannonius, Galeotto Marzio, Brodarics István műveiből, illetve Kovásznai Sándor Janus Pannonius verseihez írt kommentárjából védtek meg disszertációjukat.⁵ A neolatin irodalom kutatásának intézményesülési folyamatában fontos esemény volt továbbá a „Hungaria Latina” Magyar Neolatin Egyesület megalakulása 2001-ben, Szörényi László és Havas László vezetésével. Végezetül a nemzetközi példákhoz igazodva, Camoenae Hungaricae címmel 2004-ben elindult az első magyarországi, de idegen nyelven megjelenő neolatin irodalomtudományi folyóirat, Kecskeméti Gábor szerkesztésében. Ezt követte a Havas László és Tegye Imre által gondozott *Classica – mediaevalia – neolatina* című sorozat, a Debreceni Egyetem kiadásában. Mindezek a fejlemények szervesen kapcsolódnak az Irodalomtudományi Intézet reneszánsz és barokk kutatásaihoz, illetve neolatin szövegkiadási projektjeihez, amelyek egyik legfontosabb vállalkozása az utóbbi időben Janus Pannonius epigrammáinak kritikai kiadása volt.⁶

² [Http://www.ianls.com/](http://www.ianls.com/). IJSEWIJN a szerzője az első, a neolatin „irodalmat” bemutató munkának is: *Companion to Neo-Latin Studies, I, History and Diffusion of Neo-Latin Literature*, Leuven University Press, 1990.

³ Többek között: *Humanistica Lovaniensia: Journal of Neo-Latin Studies* (Leuven), *Neulateinisches Jahrbuch: Journal of Neo-Latin Language and Literature* (Bonn). A szövegkiadási sorozatok közül az alábbiakat érdemes kiemelni: *Le Classiques de l'Humanisme* (Paris, Les Belles Lettres), *Officina Neolatina: Selected Writings from the Neo-Latin World* (Turnhout, Brepols Publishers), *I Tatti Renaissance Library* (Harvard University Press), *Medieval and Renaissance Texts and Studies* (The Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies). Az egyre inkább szaporodó tanszékekkel, projektekkel kapcsolatban nagyon hasznos további tájékoztatást nyújt a leuveni tanszék honlapja: <http://mill.arts.kuleuven.be/sph/links.htm> (2012.10.21).

⁴ Jelenleg a Klasszika-Filológiai Tanszéken belül működik.

⁵ A tanszéken elkészült disszertációk és szövegkiadások közül néhány könyv formában is megjelent: KOMLÓSSY Gyöngyi, *A különös magyar nyelv: Adalékok Bél Mátyás nyelvtudományi munkásságához*, Bp., Universitas, 2010; Stephanus BRODERICUS, *Epistulae*, ed. Petrus KASZA, Bp., Argumentum–Akadémiai, 2012 (BSMRae, XVI).

⁶ IANI PANNONII *Opera quae manserunt omnia, Vol. I, Epigrammata, Fasc. I, Textus*, kiad. MAYER Gyula, TÖRÖK László, sorozatszerkesztők BORZSÁK István, RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes, Bp., Balassi, 2006. A *Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum* című szövegkiadási sorozatnak pedig új, liturgiátörténeti alsorozata indult, DÉRI Balázs szerkesztésével (*Monumenta Ritualia Hungarica*).

A Magyar Neolatin Egyesület nemzetközi elismertségét jól mutatja az a tény, hogy 2006 augusztusában a mi társaságunk rendezhette meg az IANLS nemzetközi kongresszusát a Magyar Tudományos Akadémián.⁷ A konferencia fő témája a latin nyelv nemzetek, etnikumok közötti közvetítő, összekötő szerepének az elemzése volt. Ebből az alkalomból jelent meg az a kézikönyv, mely először foglalja össze a magyarországi neolatin filológia történetét a humanizmustól kezdve napjainkig.⁸ A diszciplína fokozatos önállósodásának igényét Magyarországon is az a tény hívta életre, hogy a neolatin szövegemlékek kutatása kívül esett mind a klasszika-filológia, mind pedig a nemzeti irodalomtörténet-írás érdeklődési körén. Mára ugyan sokat változott ez az attitűd, ezt bizonyítja többek között a latin nyelvű műveket elemző számos tanulmány szerepeltetése a legújabb irodalomtörténeti kézikönyvben,⁹ azt a dilemmát azonban, hogy lehet-e valami úgy a magyar(országi) irodalomtörténet-írás szerves része, hogy latin nyelvű, az említett tanulmánykötet egyik recenzense ismét felvetette.¹⁰

Kialakultak tehát a magyarországi neolatin szövegek kutatására specializálódott tudományterület intézményi keretei, elindult a tudománytörténet feldolgozása is. A további szövegkiadások,¹¹ bibliográfiák és tanulmányok folyamatos megjelenítésén kívül a legfontosabb következő feladat a neolatin kutatások módszertanának, elméletének, céljainak az eddigieknél még pontosabb meghatározása lesz. A hagyományos akadémiai diszciplínák, így az irodalomtudomány átalakulásával párhuzamosan keresi helyét, céljait, módszereit a neolatin irodalomtudomány és filológia is. A legtöbb bírálat a neolatin stúdiumokat túlságosan is tág öndefiníciója miatt éri, hiszen a besorolás egyetlen kritériuma az, hogy 1300 után keletkezett latin nyelvű szöveg vizsgálatára irányuljon. Éppen ezért a tárgyalt tudományterület szükséges önreflexiójára, az elméleti kidolgozottság és tudatos koncepció hiányára az utóbbi időben több külföldi publikáció is felhívta a figyelmet.¹² Megoldásként kínálkoznak többek között az egyes műfajok feldolgozására

⁷ A konferencia kötete: *Acta conventus neo-Latini Budapestinensis – Proceedings of the Thirteenth International Congress of Neo-Latin Studies (Budapest, 2006)*, gen. ed. Rhoda SCHNUR, eds. Joaquin Pascual BAREA, Karl ENENKEL et al., Tempe AZ, ACMRS, 2010. A magyar résztvevők tanulmányai a következő kiadványokban is olvashatóak: *Varietas gentium – communis Latinitas*, szerk. SZÖRÉNYI László, LÁZÁR István Dávid, Szeged, 2008; *Classica – mediaevalia – neolatina*, II, ed. Ladislaus HAVAS, Emericus TEGYÉY, Debreceni, 2007.

⁸ *Companion to the History of the Neo-Latin Studies in Hungary*, ed. István BARTÓK, Bp., Universitas, 2005. A 18. század történetét részletesebben tárgyalta: TÜSKÉS Gábor, KNAPP Éva, *A magyarországi neolatin irodalom kutatása a 18. században*, ItK, 110(2006), 233–256.

⁹ *A magyar irodalom története, I, A kezdetektől 1800-ig*, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza, Bp., Gondolat, 2007.

¹⁰ BOJTÁR Endre, *Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): A magyar irodalom története*, 2000, 19(2007)/11, 59–60.

¹¹ A szövegkiadói elvekről érkezett legutóbb KECSKEMÉTI Gábor, *A textológiai munka egyes problémáiról – az új textológiai elvek közrebecsátásakor*, It, 85(2004), 317–330; KULCSÁR Péter, *Humanista szövegek kiadásának lehetőségei és módszerei*, It, 86(2005), 149–161.

¹² Lásd többek között Heinz HOFMANN, *Neulateinische Literatur: Aufgaben und Perspektiven*, *Neulateinisches Jahrbuch*, 2(2000), 57–97; Hans HELANDER et al., *Neo-Latin Studies: Significance and Prospects*, *Symbolae Osloenses*, 76(2001), 5–102; Toon VAN HAL, *Towards Meta-Neo-Latin Studies? Impetus to Debate*

koncentráció kutatások,¹³ a neolatin nyelv történetének a vizsgálata, végül, de nem utolsósorban pedig az eszmetörténeti megközelítésmód, ami közös nevezőre hozhatja ezt a sokféle szöveget. Ezek a tudományelméleti diskurzusok hazánkban sem maradtak visszhang nélkül.

Mint ismeretes, az elmúlt időszakban több tanulmány is foglalkozott azzal, hogyan lehetne a modern irodalomelmélet módszereit a régi magyar irodalom vizsgálatában is hasznosítani, illetve mennyiben járulhat hozzá a kora újkori irodalomelmélet megismerése a mai irányzatok önreflexiójához.¹⁴ Az új megközelítésmódokat felvázoló „rég Magyaros” esettanulmányok nem egy esetben éppen latin nyelvű szövegekkel foglalkoznak, szinte önkéntelenül is reflektálva ezzel a neolatin stúdiumok körül zajló nemzetközi vitákra is. A programtanulmányokon kívül számos egyéb neolatin irodalomtörténeti írás jelent meg az utóbbi években, melyek szintén túlmutatnak a hagyományosabb filológiai eszközök alkalmazásán, illetve a latin nyelvismeret háttérbe szorulása miatt elfeledett szövegek pusztá ismertetésén és közreadásán.¹⁵

Ezen a módszertani önreflexión kívül a magyarországi neolatin szövegek feldolgozása során választ kell kapnunk a neolatin irodalom funkciójával kapcsolatban felmerülő egyik legizgalmasabb kérdésre is, vagyis arra, hogy milyen szerepet töltött be maga a latin nyelv egy adott mű létrejöttében, illetve mely esetekben tekinthető tudatosnak a latin médiumként történő felhasználása. A közép-európai országokban a lengyel és a horvát szakirodalomból hozhatunk példát az efféle megközelítésmódra. A horvát kutatásban Veljko Gortan ismertette, hogy a latin nyelv miként fejezte ki számukra a kötődést a „nyugati” – leginkább itáliai – kultúrához, továbbá azt is, hogy mennyiben jelentett az etnikailag sokszínű országon belül összekötő kapcsolatot az ország különböző részei-

on the Field of Neo-Latin Studies and Its Methodology, *Humanistica Lovaniensia*, 56(2007), 349–365. Érdeemes még megemlíteni ebben a kontextusban a néhány évvel ezelőtt alakult innsbrucki Ludwig Boltzmann Institut für Neulateinische Studien intézetet, mely projektorientált szemléletével hasonlóan az újszerű megközelítésmódokat és témafelvetéseket szorgalmazza: <http://neolatin.lbg.ac.at> (2012.10.21).

¹³ Hazai példaként hozhatjuk fel erre SZÖRÉNYI Lászlónak a magyarországi neolatin eposzt tárgyaló publikációit, lásd többek között *Hunok és jezsuiták: Fejezetek a magyarországi latin hősepika történetéből*, Bp., AmfipressZ Kiadó, 1993; *Philologica Hungarolatina: Tanulmányok a magyarországi neolatin irodalomról*, Bp., Kortárs, 2002.

¹⁴ Utalok itt többek között az ItK „Mi, filológusok” című tematikus számára: 107(2003)/6, benne főként: BENE Sándor, *Szövegaktus*, ItK, 107(2003), 628–702 és KECSKEMÉTI Gábor, *Recepció, szövegaktus és kommunikáció a régi magyar irodalomtörténetben (Kontextusok és intenciók)*, ItK, 107(2003), 703–728; illetve a Helikon *Régi az újban* című kötetére: 51(2005)/3. BENE Sándor a magyar politikai irodalom kutatási tervét felvázoló tanulmányában is több latin nyelvű szöveget érint: *Eszmetörténet és irodalomtörténet: A magyar politikai hagyomány kutatása*, BuKsz, 19(2007)/1, 50–64; KECSKEMÉTI Gábor pedig a retorikátörténet-irodalomtörténet viszonyának a kontextusában vizsgálja a neolatin szövegeket: „A böcsületre kihadott ékes és mesterséges szóllás, írás”: *A magyarországi retorikai hagyomány a 16–17. század fordulóján*, Bp., Universitas, 2007.

¹⁵ Ezek részletes elemzésére itt most nincs lehetőségünk, példaként említhetjük – a teljesség igénye nélkül – Balogh Piroška, Csehy Zoltán, Jankovits László, Kiss Farkas Gábor és Szentpéteri Márton munkáit. Oláh Szabolcs és Tóth Zsombor írásai is gyakran foglalkoznak neolatin szövegekkel.

ben élő horvátok között.¹⁶ A téma feldolgozása lengyel részről is megtörtént már, a Jerzy Axer által szerkesztett *Latin as the Language of Elites* című kötet esettanulmányokon keresztül mutatja be a lengyel irodalom és a latin nyelv viszonyát, Lengyelország közvetítő szerepét a „Slavia Latina” és a „Slavia Orthodoxia” között, kitérve a litván, ukrán helyzetre is.¹⁷

Annak a megválaszolása, hogy milyen csoportokat és irányzatokat képviselt a nemzeti nyelvű irodalom mellett a latin nyelvű irodalom, milyen hatást gyakorolt továbbá latin nyelvű irodalmunk a nemzetire, különösen aktuális Magyarországon, ahol az irodalom kétnyelvűsége mellett 1844-ig a latin volt a hivatalos nyelv, s a 19. század elejéig a latin volt az oktatás nyelve is.¹⁸

Békés Enikő

¹⁶ Veljko GORTAN, Vladimir VRATOVIĆ, *The Basic Characteristics of Croatian Latinity*, *Humanistica Lovaniensia*, 20(1971), 37–68.

¹⁷ Warsaw, OBTA, 2004; lásd még Uő, *Latin as the Language of the Elites*, *Camoenae Hungaricae*, 2(2005), 143–148. A latin nyelvű forrásoknak a közép-kelet-európai országok identitástudatában betöltött szerepét elemezte Uő, *Central-Eastern Europe = A Companion to the Classical Tradition*, ed. Craig W. KALLENBORG, Blackwell Publishing, 2007, 132–155.

¹⁸ A kérdést ilyen szempontból eddig elsősorban SZÖRÉNYI László kutatásai járták körül, lásd többek között: *Philologica Hungarolatina...*, i. m., különös tekintettel *A magyarországi neolatin irodalom jelentősége* (5–14), illetve *A neolatin irodalom utolsó másfél évszázada* (186–195) című fejezetekre. A 19. századi, nyelvhasználati kapcsolatos vitákat elemzik Ajkay Alinka írásai is.